

В. А. Красномовець, аспірантка
кафедри економіки праці та управління персоналом,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ТЕНДЕНЦІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті окреслено пріоритетні напрями соціальної політики держави відносно людей з інвалідністю. Проаналізовано актуальні проблеми в сфері інвалідності населення та запропоновано основні шляхи їх вирішення. Зокрема, в напрями нормативно-правового забезпечення питань інвалідності, обліку та аналізу кількості та структури людей з інвалідністю, зайнятості, здобуття освіти, проблем, пов'язаних із забезпеченням рівного доступу, участь людей з інвалідністю в житті суспільства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Інвалідність, людина з інвалідністю, модель інвалідності, державна політика, рівні права, доступність.

АННОТАЦИЯ. В статье определены основные направления социальной политики государства относительно людей с инвалидностью. Проанализированы основные проблемы в сфере инвалидности населения и предложены основные пути их решения. В частности, в направлении нормативно-правового обеспечения вопросов инвалидности, учета и анализа количества и структуры людей с инвалидностью, занятости, получения образования, проблем, связанных с обеспечением равного доступа, участие людей с инвалидностью в жизни общества.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Инвалидность, человек с инвалидностью, модель инвалидности, государственная политика, уровни права, доступность.

ANNOTATION. In the article outlined basic directions of social policy of the state in relation to people with disability. Basic problems are analysed in the sphere of disability of population and the basic ways of their decision are offered. In particular, in direction of the normatively legal providing of questions of disability, account and analysis of amount and structure of people with disability, employment, receipt of education, problems, related to providing of equal access, participation of people with disability in life of society.

KEY WORDS. Disability, people with disability, model of disability, public policy, levels of right, availability.

Вступ. Інвалідність є соціальним феноменом, уникнути якого не може жодне суспільство, і кожна держава згідно рівня свого розвитку, пріоритетам і можливостям формує соціальну і економічну політику відносно людей з інвалідністю. Масштаб інвалідності залежить від безлічі чинників, серед яких: низький рівень здоров'я нації, недосконалість розвитку системи охорони здо-

ров'я, рівень соціально-економічного розвитку, стан екологічного середовища та ін. В Україні з перерахованих чинників практично всі мають яскраво виражену негативну спрямованість, яка зумовлює значне розповсюдження інвалідності в суспільстві. У даний час чисельність інвалідів наближається до 3 млн чол. (близько 6 % населення) і продовжує зростати. Не дивлячись на існуючі макроекономічні і фінансово-бюджетні обмеження, з якими стикається вітчизняна економіка, очевидно, що при таких масштабах і процесах ігнорувати проблему інвалідності Україна дозволити собі не може.

Сьогодні гостро відчувається потреба в тому, щоб перевести загальногуманітарні і теоретичні надбання в практичні заходи.

Постановка завдання. Завданням статті є з'ясувати сучасний стан проблеми інвалідності та проаналізувати роль і конфігурація соціальної політики відносно інвалідів в загальній соціальній політиці держави.

Результати. Соціальна політика відносно інвалідів в Україні донедавна мала переважно компенсаційний характер, коли заходи політики концентрувалися на грошових виплатах і негрошових послугах, що були здебільшого пов'язані зі специфікою забезпечення інваліда як індивідуума з певними фізичними недоліками. Завдання пристосування життєвого середовища до особливостей і потреб інвалідів навіть не формулювалося. Інвалідність розглядалася лише з позиції обмеження життєдіяльності людини внаслідок хвороби чи травми.

Зважаючи на необхідність комплексного розв'язання проблем інвалідності, кардинальної зміни підходів до ролі і місця людей з інвалідністю в економічному та соціальному житті суспільства, у 2005 році Верховною Радою України був прийнятий принципово новий законодавчий акт — Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». Його реалізація покликана створити не лише необхідні умови для повноцінного життя людей з обмеженими можливостями — відновлення фізичного статусу, здобуття освіти, професії, посиленої участі в трудовій діяльності, а й змінити ставлення до них як повноправних громадян усього суспільства.

Крім того, прийнято цілу низку законодавчо-нормативних актів. Зокрема, прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо професійної і трудової реабілітації інвалідів» (2005 р.), «Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації інвалідами права на трудову зайнятість» (2006 р.); Укази Президента України «Про вдосконалення державного регулювання у сфері зайнятості населення та рин-

ку праці в Україні» (2005 р.), «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2005 р.), «Про заходи щодо створення сприятливих умов для забезпечення соціальної, медичної та трудової реабілітації інвалідів» (2005 р.).

Проте в напрямі законодавчого вирішення проблем інвалідності, необхідно провести перегляд законодавчої системи і чіткіше розділити законодавчі акти, що приймаються, на програмні документи, що визначають цілі і довгострокову політику, але що не вимагають фінансового забезпечення, і документи, які передбачають фінансові витрати. Необхідно відпрацювати механізм, коли закони, що приймаються у виконання програмних актів, не можуть бути прийняті до тих пір, поки у держави не з'являться реальні фінансові можливості для їх виконання. Адаже впровадження нових принципів політики відносно людей з інвалідністю, що не підкріплені реальними механізмами, не призводять до реального поліпшення положення інвалідів у суспільстві. Складається особливий соціальний парадокс: люди з інвалідністю мають більше прав і водночас менше реальних можливостей для їх реалізації.

Одним з важливих завдань є оцінка чисельності і структури людей з інвалідністю. Недосконалість діючого механізму обліку людей з інвалідністю проявляється в тому, що, по-перше, вітчизняна статистика фіксує лише чисельність одержувачів соціальних пільг, а не інвалідів як осіб, що мають фізичні недоліки. По-друге, на сьогодні в Україні існує декілька органів, що ведуть облік дорослого населення та дітей з інвалідністю. За даних умов не виключений подвійний облік. Таким чином визначити чисельність інвалідів, орієнтуючись лише на дані про виплату пенсій та допомоги, неможливо. Виникає необхідність запровадження на державному рівні окремої звітності про чисельність інвалідів. Ведення такої звітності доцільно доручити Міністерству охорони здоров'я України. Форма цієї звітності може бути аналогічною Формі звітності 19 «Звіт про дітей-інвалідів віком до 18 років». Перевагою такого способу обліку чисельності інвалідів буде те, що у формі звітності міститимуться дані не лише щодо загальної чисельності інвалідів, але й щодо їх чисельності у розрізі найменувань класів хвороб, статі, віку, місця проживання. Необхідно також активізувати зусилля відповідних міністерств та відомств у завершенні формування централізованого банку даних з проблем інвалідності. Важливою складовою банку даних інвалідів, має стати облік кількісних та якісних характеристики людей з інвалідністю, що бажають працювати та банку даних робочих місць для працевлашту-

вання інвалідів як передумови підвищення рівня зайнятості людей з інвалідністю та скорочення масштабів безробіття серед даної категорії громадян. Постійний моніторинг кількості людей з інвалідністю також допоможе визначити рівень ефективності заходів соціальної політики щодо людей з інвалідністю.

Послідовний перехід України від медичної до соціальної моделі інвалідності передбачає створення умов для інтеграції інвалідів до активного суспільного життя: забезпечення продуктивної зайнятості; підвищення державних гарантій у досягненні вищих соціальних стандартів у матеріальному забезпеченні; створення умов для здобуття освіти; забезпечення безперешкодного середовища для інвалідів; забезпечення активної взаємодії державних органів та громадських організацій інвалідів у розв'язанні проблем людей з інвалідністю.

Один із пріоритетів державної соціальної політики щодо людей з інвалідністю — підвищення рівня їх зайнятості. Працюючий інвалід — це вирішення багатьох проблем та зняття соціальної напруги у суспільстві. Переваги працевлаштування людей з інвалідністю важко переоцінити: це й розширення можливостей участі у суспільному житті, починаючи від економічної незалежності і можливості створити сім'ю, закінчуючи відчуттям власного внеску у національну економіку; й реалізація творчого та трудового потенціалу людей з інвалідністю; й отримання засобів для підтримки життєдіяльності себе та родини; й відчуття своєї значущості, можливість підвищити соціальний статус, поліпшити добробут, можливість брати активну участь у житті суспільства.

Слід зазначити, що протягом останніх років спостерігається стійка позитивна тенденція до збільшення кількості фактично працюючих інвалідів на підприємствах (об'єднаннях), в установах та організаціях, які подали звіти про зайнятість і працевлаштування інвалідів до регіональних відділень Фонду соціального захисту інвалідів. Так, якщо у 2003 році на таких підприємствах працювало 288 296 інвалідів, то у 2008 році — 427 864 інвалідів, тобто чисельність зайнятих інвалідів зросла майже у 1,5 разу [2, с. 132].

Завдяки суттєвому розширенню протягом останніх двох років переліку соціальних послуг, що надаються інвалідам державною службою зайнятості, зростає чисельність інвалідів, які бажають працювати та чисельність працевлаштованих інвалідів. Чисельність інвалідів, працевлаштованих за сприяння державної служби зайнятості, у 2007 р. становила 7590 осіб, що у 2,3 разу більше, ніж у 2003 р., але в середньому це становить лише близько 2 % від загальної чисельності фактично працевлаштованих інвалідів.

Із загальної чисельності інвалідів, працевлаштованих за сприяння державної служби зайнятості у 2007 р., переважна більшість — 75,6 %, або 5740 осіб мали III групу; 23,0 % (1740 осіб) — II групу та 1,4 % (110 осіб) — I групу інвалідності. За 9 місяців 2008 р. державною службою зайнятості було працевлаштовано 7571 особу з інвалідністю. Загалом по Україні рівень працевлаштування людей з інвалідністю (кількість працевлаштованих до чисельності осіб, що перебували на обліку) у 2007 році становив 34,3 % [2, с. 129].

Складовою системи соціальної політики є державна система пенсійного забезпечення. На обліку в органах Пенсійного фонду України станом на 01.01.2009 р. перебувало 2,44 млн пенсіонерів-інвалідів усіх категорій, або 17,6 % від загальної чисельності пенсіонерів. З них за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» одержують пенсії понад 1,3 млн пенсіонерів, або 56,5 % від загальної чисельності інвалідів. Середній розмір пенсії станом на 01.01.2009 р. становив 532,85 грн, що на 39,0 % вище рівня пенсій 2007 року та у чотири з половиною рази вище, ніж у 2002 році (рис. 1).

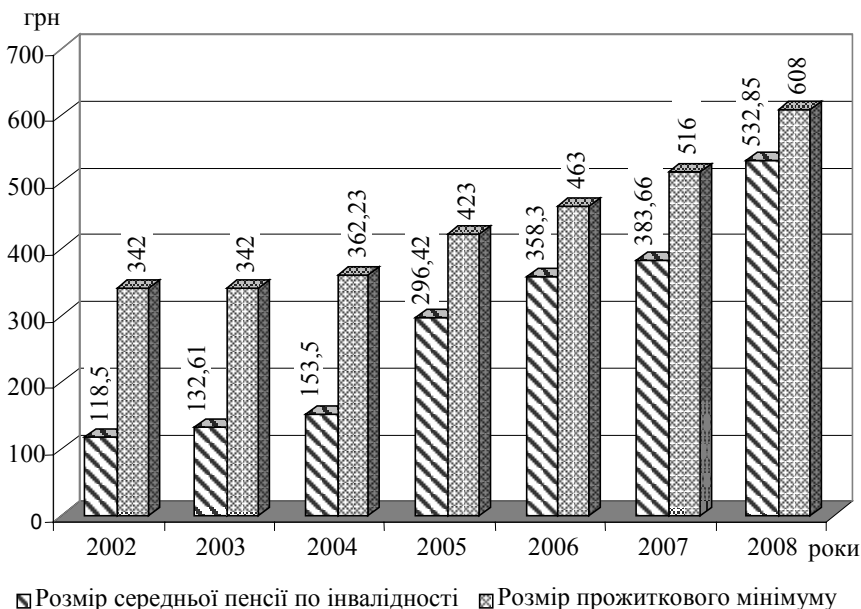

Рис. 1. Середній розмір пенсії по інвалідності за період 2002—2008 рр. у порівнянні з розміром прожиткового мінімуму [2, с. 118]

В Україні пенсійне забезпечення людей з інвалідністю не пов'язане з рівнем доходів інвалідів і з його зайнятістю і також слабо пов'язано з реабілітацією інваліда. Пенсії не відносяться до пільг і компенсацій «активного» напрямку, тобто вони не допомагають інвалідові повернутися в суспільство, не стимулюють його активної реабілітаційної поведінки — пенсії виконують виключно функцію соціальної підтримки інвалідів і за своєю природою є соціальною допомогою особам, які не володіють достатньою конкурентоспроможністю для того, щоб прогнати себе.

Законодавчо держава гарантує дітям з інвалідністю дошкільне виховання, здобуття середньої, професійної та вищої освіти на рівні, що відповідає їх здібностям і можливостям. Однак, незважаючи на поставлене перед системою освіти завдання — змінити усталену модель навчання та виховання інвалідів у спеціальних загальноосвітніх школах-інтернатах на якісно нову модель інклюзивного навчання, — достатніх (реальних) умов для цього до теперішнього часу в Україні ще не створено.

Навчання інвалідів в Україні продовжує здійснюватися переважно у спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах в умовах спілкування тільки з інвалідами, що у подальшому ускладнює їх інтеграцію до суспільства.

Тому одними з пріоритетних напрямів державної соціальної політики відносно людей з інвалідністю має бути створення умов для подальшого впровадження інклюзивної освіти осіб з інвалідністю у дошкільні, шкільні, позашкільні, професійно-технічні та вищі навчальні заклади, а також підготовка фахівців для здійснення супроводу навчання інвалідів у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах. Важливим кроком у забезпеченні інклюзивного навчання має також стати адаптація навчальних програм та навчального забезпечення для потреб дітей з інвалідністю, наприклад, створення аудіо- та відеокурсів навчальних дисциплін, таке інше.

Критерієм оцінки політики відносно інвалідів є доступність для інваліда фізичного середовища, включаючи житло, транспорт, роботу і культуру, доступність інформації і каналів комунікації. Початок змін середовища з урахуванням потреб інвалідів покладено із набранням чинності Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», який містить у статтях 27, 28, 30 норми щодо зобов'язань органів державної влади, підприємств (об'єднань), установ та організацій (не-

залежно від форми власності та господарювання) створювати умови для безперешкодного доступу інвалідів до житлових, громадських і виробничих будинків, споруд, громадського транспорту, для вільного пересування в населених пунктах. Продовженням законодавчого забезпечення доступності середовища для людей з інвалідністю став Указ Президента «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2007 р.).

Кардинальна зміна підходу до середовища життєдіяльності інваліда вимагає від уряду і суспільства матеріальних зусиль, до яких українська економіка в даний час не готова. Але, за сприяння громадської організації «Національна Асамблея інвалідів України» реалізовується проект «Безбар'єрна Україна». Даний проект передбачає забезпечення доступного середовища шляхом створення на місцевому рівні комітетів доступності, які покликані здійснювати моніторинг та підвищувати рівень доступності середовища для мало мобільних груп населення. Проект супроводжується створенням інтернет-порталу «Безбар'єрна Україна», де розміщують інформацію за кожним регіоном України щодо діяльності комітетів доступності, путівник для маломобільних громадян, у якому вказано всі доступні для них заклади.

Однією із причин гальмування створення для людей з інвалідністю безперешкодного середовища є також відсутність у переважної частки суспільства усвідомлення проблем інвалідів і необхідності вжиття з цього приводу відповідних заходів. Таким чином, поряд із вирішенням проблем, що перешкоджають створенню безперешкодного середовища для життєдіяльності інвалідів, необхідно вживати ряд заходів щодо зміни суспільної свідомості, виховання у громадян толерантного ставлення до осіб з інвалідністю, розуміння їх проблем та потреб.

Таким чином, узагальнюючи основні напрями соціальної політики відносно людей з інвалідністю в Україні слід виділити першочерговими такі кроки:

- Розробити і провести всеукраїнське обстеження виявлення інвалідів відповідно до структури інвалідності; обстежувати умови життєдіяльності інвалідів і інші параметри, які закладаються в основу формування політики інвалідності.

- Виробити нові механізми, що забезпечують раціональне використання фінансових і матеріальних ресурсів, що виділяються, з урахуванням індивідуальних потреб інвалідів.

- Посилити роботу по залученню позабюджетних джерел фінансування політики відносно інвалідів.

- Запровадити нові державні програми з вирішення проблем працевлаштування інвалідів з обов'язковим залученням до їх реалізації громадських організацій інвалідів.

- Розвиток гнучких форм організації праці для інвалідів (надомної праці, роботи неповний робочий день), самозайнятості.

- Створення умов для подальшого впровадження інклюзивної освіти осіб з інвалідністю у дошкільні, шкільні, позашкільні, професійно-технічні та вищі навчальні заклади.

- Забезпечення доступності інвалідів до об'єктів соціальної інфраструктури та транспортних засобів.

Висновки. На сьогодні в Україні є суперечності між оголошеними цілями і механізмом реалізації соціальної політики відносно людей з інвалідністю. Різкий перехід від одного типу політики до іншого практично нереальний через інерційність суспільної свідомості і недостатність фінансового забезпечення. Реалізація політики відносно інвалідів повинна бути збудована поетапно: на першому етапі — з активним функціонуванням старих інститутів і поступовим розгортанням нових умов життєдіяльності інвалідів, на наступному етапі — з паритетним функціонуванням тих і інших елементів і, в кінці, з поступовим переважанням елементів нової системи політики відносно інвалідів. Кожному етапу повинні відповідати кроки, реальні по своєму ресурсному забезпеченню і реалізації, але, разом з тим, що враховують історичну основу формування політики відносно людей з інвалідністю. В той же час, найважливішою характеристикою політики відносно інвалідів мають стати превентивні заходи з профілактики інвалідності, та кроки, націлені на вихід з інвалідності того населення, для яких це можливо.

Підвищення рівня інвалідизації населення та, як наслідок, втрата або зниження їх працездатності призводить до зростання втрат суспільства у вигляді недовиробництва продукції, необхідності здійснення бюджетних виплат на допомогу з інвалідності, а також витрат на соціальне, медичне обслуговування та комплексну реабілітацію. Тому в Україні необхідно створити умови для особистого розвитку, посиленню ролі людей з інвалідністю у суспільстві та розширенню їх можливостей щодо реалізації творчого та трудового потенціалу з метою зменшення соціальної напруги у суспільстві та повного й ефективного використання людського потенціалу всього населення країни.

Література

1. Инвалиды в России: причины и динамика инвалидности, противоречия и перспективы социальной политики. Заключительный доклад / Т. М. Малева, С. А. Васин, О. Ю. Голодец, С. В. Бесфамильная. — Бюро экономического анализа — М.: РОССПЭН, Б.ШЮ, 1999. — 55 с.
2. Про становище інвалідів в Україні. Національна доповідь. Міністерство праці та соціальної політики. — К., 2008. — 200 с.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2010 р.

УДК 331.105.6

М. О. Кримова, аспірант,
Донецький національний університет

НАПРЯМИ СТИМУЛЮВАННЯ РОБОТОДАВЦІВ ДО ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ РОБОЧИХ КАДРІВ

АНОТАЦІЯ. У статті проведено аналіз можливих форм та методів соціального партнерства роботодавців та закладів професійно-технічної освіти з приводу підготовки конкурентоспроможної робочої сили. Запропоновано модель підготовки робочих кадрів для вугільної промисловості Донецької області.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Соціальне партнерство, підготовка кадрів, професійно-технічна освіта, конкурентоспроможність, система фінансування, процес навчання.

АНОТАЦИЯ. В статье проведен анализ возможных форм и методов социального партнерства работодателей и заведений профессионально-технического образования с целью подготовки конкурентоспособной рабочей силы. Предложена модель подготовки рабочих кадров для угольной промышленности Донецкой области.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Социальное партнерство, подготовка кадров, профессионально-техническое образование, конкурентоспособность, система финансирования, процесс обучения

SUMMARY. The analysis of possible forms and methods of the social partnership of employers and vocational schools is carried out in the article. The main purpose of such collaboration is determined by author. It is the competitive labor force training. The model of the workers training for coal-mining industry of Donetsk region is offered.

KEYWORDS. Social partnership, workers training, vocational education, competitiveness, financial system, learning process